R. Reinsma

Uit de aantekeningen van een oud-Indisch ambtenaar (Jhr. Johan Pieter Cornets de Groot van Kraaijenburg)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 122 (1966), no: 2, Leiden, 229-254

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

UIT DE AANTEKENINGEN VAN EEN OUD-INDISCH AMBTENAAR

(JHR. JOHAN PIETER CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG)

In de Handschriftenafdeling van de Kon. Bibliotheek te Den Haag bevinden zich, in acht omslagen, de eigenhandige aantekeningen van de oud-Indische ambtenaar Jhr. Cornets de Groot van Kraaijenburg.¹ Ze zijn tot dusver weinig geraadpleegd. Dat is niet verwonderlijk, want zij betreffen een persoon, die slechts éénmaal, en dan nog maar voor twee maanden, opgestuwd werd tot een grote politieke hoogte: een ministerschap. Zeker, hij heeft ook andere belangrijke ambten bekleed. Op Java was hij o.a. Algemeen Secretaris en lid van de Raad van Indië; in Nederland o.a. secretaris-generaal van Koloniën en lid van de Raad van State. Al deze functies vervulde hij wel zeer ijverig en conscientieus, maar zonder een opzienbarende creativiteit te ontwikkelen. De aantekeningen van De Groot komen dan ook niet voor een volledige publicatie in aanmerking.

Wel bieden ze een unieke mogelijkheid de loopbaan te schetsen van een oud-Indisch ambtenaar. Zijn ervaringen, zowel ups als downs, waren die van zo heel veel anderen in de vorige eeuw. We willen echter niet volstaan met het tekenen van Cornets de Groot als *type*, al valt hierop de nadruk. Aan het einde van deze studie willen we nog nagaan, hoe Cornets als *mens* zich in de Aantekeningen aan ons voordoet.

„Herkomst” van de schrijver der Aantekeningen.²

In de eerste map, 28 bladen tellende, vertelt de schrijver van zijn „herkomst, eerste jeugd, vertrek naar Java en de eerste jaren aldaar

¹ Jhr. Johan Pieter Cornets de Groot van Kraaijenburg, 1808-1878; 1826 tweede klerk ter Alg. Secretarie; 1828 tweede commies; 1830 eerste commies; 1832 hoofdcommies; 1834 eerste adjunctsecretaris; 1837 waarnemend Alg. Secretaris; 1840 gerepatriëerd; 1842 secr.-generaal van Koloniën; 1848-51 lid van de Raad van Indië, 1861 Min. van Koloniën; 1862 lid van de Raad van State. Bij diploma van 23-3-1843 werd hij in de Ned. adelstand verheven.

² Archief De Groot, X, 10, berustend in de Handschriften-afdeling van de Kon. Bibliotheek te Den Haag.

(1808-33)". Terecht verheft hij zich op zijn voorgeslacht. „Mijn vader, Adriaan David Cornets de Groot, geboren te Bergen op Zoom in 1768, was achterkleinzoon van Hugo Cornets de Groot, kleinzoon van den beroemden Hugo Grotius, geb. 1583." Tegelijkertijd frappeert in het verdere relaas de trek, familierelaties tot in zeer verre graad te conserveren. Typerend zijn bijv. mededelingen als:

„Door huwelijken van de dochters van mijn overgrootvader zijn wij in bloedverwantschap met de families Holmberg de Beckfelt, Netscher en Van Thielen"; „door het huwelijk van eene kleindochter van de broeder van mijn overgrootvader met de familie De Haze Bomme"; „door huwelijken van de dochters van de broeder van mijn grootvader zijn wij in bloedverwantschap met de geslachten Groening van Zoelen, Gevers en Van Zuilen van Nijvelt."

Men denke over deze met grote zorg gecultiveerde en uitgebouwde relaties niet gering. Tal van de hier opgesomde familienamen treft men in de latere aantekeningen weer aan in vele bestuursposten in Ned.-Indië. We willen niet zo ver gaan hierin een voortzetting te zien van het zo beruchte en gewraakte nepotisme bij het ambtenarencorps der V.O.C. Toch verdient dit aspect aandacht. Op een gegeven ogenblik, omstreeks 1828, kan men ten aanzien van de schrijver der Aantekeningen, toen als 20jarig employé op Java werkzaam, het volgende (niet volledige!) lijstje van verwanten opstellen:

een broer was ass.-resident op Ambon; een tweede ass.-resident van Soerabaja; een derde hoofdcommies ter Algemene Secretarie; een zwager was resident te Banjoewangi; een tweede resident van Batavia; een derde magistraat op Ambon; een vierde en vijfde agent van de Factorij der N.H.M. te Batavia; een neef was lid der Algemene Rekenkamer; een tweede ritmeester; een derde chef der militaire administratie.

Wellicht is de uitdrukking: familierelaties „cultiveren" te onwelwilt. Telkens leest men in de Aantekeningen hoe de families elkaar bijsprongen. Aanstaaende moeders kwamen uit afgelegen residenties naar Batavia om bij verwanten de bevalling af te wachten. Gezinnen, die voor het eerst op Java aankwamen, vonden soms maandenlang bij een familielid huisvesting in afwachting van woonruimte of van de definitieve aanwijzing der standplaats. Kinderen, die op Java de leeftijd bereikten waarop gedegen onderwijs niet verkregen kon worden, werden in Nederland bij families ondergebracht.

„Opleiding".

Er is behalve het feit dat de bestuursposten op Java in een zo kleine kring circuleerden, een ander merkwaardig aspect van meer algemene

aard in de Aantekeningen aan te wijzen. De Groot bracht het tot hoge ambten. Welke vooropleiding had hij genoten?

Hij vertelt 6 april 1808 te Groningen geboren te zijn, waar zijn vader toen Inspecteur der Middelen was. In 1815 maakte diens benoeming tot ambtenaar van de Oostindische Dienst vertrek noodzakelijk. Op 31 oktober 1815 verliet de familie Groningen. Zij zag zich genoodzaakt in Vlissingen te overwinteren. Hier werd de zevenjarige De Groot „school gelegd”. Op 31 maart 1816 zeilde men uit. Het gezin werd wel door een meid, niet door een gouvernante of gouverneur vergezeld, zodat tijdens de overtocht van onderwijs niet veel is terechtgekomen. Wel waren met het schip twee onderwijzers uitgezonden en na aankomst te Batavia (4 september 1816) kreeg De Groot van hen les. We krijgen de indruk, dat dit onderwijs allerminst gedegen was. „Te Batavia ontving ik onderwijs op de lagere Gouvernementsschool te Weltevreden van de heren onderwijzers Docters van Leeuwen en Meis. Het schoolwezen was naauwelijks georganiseerd en eenigermate opgebouwd uit diep verval.”

Dit onderwijs genoot De Groot drie jaar lang. Op basis van deze primitieve opleiding werd hij in 1820, 12 jaar oud, kadet aan de militaire school te Semarang, waaraan hij drie jaar lang de lessen volgde. En nu meende vader dat de 15jarige zoon voldoende geschoold was, „om onder het oog en door den zorg van den Gouverneur-Generaal van der Capellen ^{3a} in Buitenzorg eene plaatsing te bekomen.” Het gelukte. „Ik werd hier terstond, zonder bezoldiging, op het residentiekantoor geëmploijeerd door de welwillendheid van den resident Jhr. J. G. van Angelbeek” ^{3b} (juni 1824). „Ik was toen 15 jaar en vier maanden oud.”

Dit geval van een naar ons idee veel te schraal basisonderwijs staat geenszins op zich zelf. Rochussen,⁴ die het tot gezant, minister en G.G. bracht, werd, 15 jaar oud, na vier klassen Latijnse school door zijn vader verzocht op diens bureau te komen werken. De reden was curieus. Daar deze vader door ziekte minder nauwkeurig kon toezien op de hem opgedragen inning van grote sommen belastinggeld, stond hij erop dat zijn zoon de vele honderdduizenden, wel eens miljoenen

^{3a} Mr. Godert Alexander Gerard Philip baron van der Capellen, 1778-1848; was o.a. van 1818-19 commissaris-generaal van Ned. Indië, van 1819-25 G.G.

^{3b} Johan Gerard van Angelbeek, 1778-1834; was o.a. resident van Buitenzorg en lid van de Algemene Rekenkamer; hij keerde in 1833 naar Nederland terug.

⁴ Jan Jacob Rochussen, 1797-1871; was o.a. gezant te Brussel, minister van Financiën, G.G. van Ned. Indië, minister van Koloniën en lid der Tweede Kamer.

guldens, in het oog zou houden.⁵ Ook Rochussen kreeg hierna geen verder onderwijs. Tjalling Ament vertrok op 13jarige leeftijd in 1814 als kajuitsjongen naar Guyana, maar klom desondanks tot de hoogste posten in Ned.-Indië op. De Eerens trad op 17jarige leeftijd als gewoon soldaat in dienst; hij eindigde als G.G. van Ned.-Indië! Deze gevallen kunnen met vele andere vermeerderd worden. Een Bureau voor Beroepskeuze zou het voor onmogelijk houden dat zulke personen, beslist onvoldoende geschoold, zonder bezwaar tot de hoogste lands-betrekkingen konden opklimmen!

Enkele factoren kunnen soms ter verklaring van hun succes worden aangevoerd. Bij Rochussen en De Groot zorgde het milieu voor omgangsvormen en kennis van vreemde talen. De gesprekken in de huiselijke kring stonden bij hen op hoog peil. Rochussen vertelt in zijn autobiografie: „Gogel, Appellius, van Gennep, Hanegraaff en Copes van Cattenburch waren de huisvrienden van mijnen vader. Staatskunde, finantien, belastingen, staathuishoudkunde, waren dikwerf de hoofdonderwerpen hunner gesprekken. Ik was daarbij dikwijls tegenwoordig. Welligt heeft het aanleiding gegeven tot mijn carrière.” Tenslotte deed een jongeman van goede huize als volontair in de door hem gekozen werking vaak de nodige „vak”-ervaring op. Toch blijft hier veel onverklaard.

Terecht speculeerde De Groot's vader op „het oog en de zorg” van de hoogste gezagdrager op Java, de G.G. Wat kon deze ambtenaar veel doen in het persoonlijke en ambtelijke vlak van zijn ondergeschikten! We geven aan De Groot een ogenblik het woord.

„De heer van der Capellen was op Java altijd hoogst welwillend voor onze familie. Hij bewees dit niet alleen door zijne zorgen en belangstelling bij onze eerste komst, de plaatsing in civiele dienst van mijn zwager Van Rosevelt,^{6a} het verschaffen van middelen tot aanbouw eener goede woning op het Koningsplein,^{6b} de benoeming van broeder Adriaan^{6c} tot Elève voor de Inlandsche talen, maar ook door de overplaatsing in civiele dienst van de broeders Johan Hora^{6d}

⁵ Zie zijn autobiografie, door mij meegedeeld in de Bijdragen en Mededelingen van het Utrechts Historisch Genootschap, deel 73, 1959, blz. 58.

^{6a} Robert Henri Cateau van Rosevelt, 1786-1828; volgde eerst een marine-loopbaan; ging daarna over naar het Binnenlands Bestuur.

^{6b} Elders heet het: „een kapitaal huis, gebouwd aan de Zuidzijde van het Koningsplein.”

^{6c} Adriaan David Cornets de Groot, 1804-29; was secretaris van Soerakarta, hoofdcommies ter Algemene Secretarie te Batavia; hij stelde een Javaanse spraakkunst samen.

^{6d} Johan Hora, 1796-1831; was eerst militair; 1826 ass.-res. van Krawang, 1827 van Soerabaja; zijn jongste dochter huwde later Fransen van de Putte.

en Hugo,^{6a} de verplaatsing van Cheribon naar Grisse van zwager Van der Hoop ^{6f} en zijne benoeming tot resident. In de jaren 1824 en 1825, toen ik te Buitenzorg was, werd ik herhaaldelijk ten middagmaal bij den Heer en Mevrouw van der Capellen genoodigd. Hunne minzaamheid en edele gevoelens vielen elk in het oog."

Het was echter op het nippertje, dat deze G.G. nog iets voor de schrijver der Aantekeningen kon doen. „Op den laatsten dag des bestuurs van den G.G. van der Capellen werd ik bij besluit van den 31 December 1825 no. 20 aangesteld tot tweede klerk ter Algemeene Secretarie te Batavia op f 100.— in de maand." De Groot's werk bestond daarna in het bijhouden van de index.

Eerste dienstjaren.

Met een zekere naieve trots vermeldt De Groot in zijn Aantekeningen zijn promoties: 1827 („bijna 19 jaar oud") eerste klerk op f 150.— per maand; 1828 („even 20 jaren oud") tweede kommissies op f 250.— per maand; 1830 eerste kommissies op f 350.— per maand (nu huwde hij); 1832 („nagenoeg 24 jaar oud") hoofdkommissies op f 500.— per maand; 1835 adjunctsecretaris op f 800.— per maand.

Hoe succesvol deze periode ook was, ze behoort beslist niet tot de mooiste in De Groot's leven. Tussen de regels door bemerkt men zijn spijt dat de relaties met het Paleis steeds losser werden. Onder Van der Capellen's tijdelijke opvolger ^{7a} was er nog een zeker contact.

„Met den heer De Kock kwam ik minder in persoonlijke aanraking, doch ik kwam te Batavia daar meermalen aan huis en had er omgang met zijn oudste zoon Albert." ^{7b} „Nog minder waren mijne aanrakingen met den heer Du Bus.⁸ Deze was bijna altijd te Buitenzorg, en, zonder echtgenoot zijnde, hield hij geene recepties. Maar zijn bestuur woonde ik geheel bij van 1826-1830 en ik leerde den man voldoende kennen uit zijne handelingen: bekwaam, vast en doorzettend. Hij was echter geenszins de hoogst beschaafde en edelaardige Van der Capellen." Bij Van den Bosch ⁹ tekent De Groot aan: „De familie van den Bosch leefde

^{6a} Hugo, 1798-1847; was eerst luitenant in het Ned. Indische leger; later o.a. ass.-res. op Ambon, resident van Menado (1828) en van Besoeki (1836).

^{6f} Pieter Willem van der Hoop, 1799-1825; was o.a. resident van Banjoewangi.

^{7a} Hendrik Merkus baron de Kock, 1779-1845; was o.a. generaal-majoor (1815), gouverneur der Molukken (1819) en luitenant-gouverneur (1822); van 1836-1841 was hij minister van Binnenlandse Zaken; later lid der Eerste Kamer.

^{7b} Albert Hendrik Wendelin baron de Kock, 1808-91; volgde een militaire loopbaan; was daarna o.a. resident van Djokjakarta en Batavia; lid van de Raad van Indië.

⁸ Léonard Pierre Joseph burggraaf du Bus de Gisignies, 1780-1849; was o.a. gouverneur van Antwerpen (1820) en van Zuid-Brabant (1823); van 1825-30 was hij commissaris-generaal van Ned. Indië.

⁹ Johannes graaf van den Bosch, 1780-1844; was o.a. van 1830-1833 G.G. van Ned. Indië; daarna commissaris-generaal; van 1833-39 was hij minister van Koloniën; daarna lid der Tweede Kamer (T.K.).

stil, burgerlijk en ingetogen te Buitenzorg. Hij was een groot liefhebber van schrijven en pennenstrijd. De archieven der regering tonen dat aan."

Het wegvallen van de protectie van hogerhand heeft De Groot enkele pijnlijke ervaringen bezorgd. Zowel in 1830 als in 1831 werd hij bij een voordracht voor een hogere post gepasseerd. Een dieptepunt kwam onder Baud,¹⁰ medio 1835. Door ziekte van zijn chef, de waarnemende Algemene Secretaris, was De Groot in 1834 meer en meer als chef de bureau opgetreden en had hij zelfs sedert het eind van dat jaar de vergaderingen der regering als secretaris bijgewoond, „zoodat ik met den Gouverneur-Generaal J. C. Baud en andere hooge autoriteiten in dagelijksche aanraking kwam." Een benoeming tot secretaris bleef echter uit, hoewel hij acht maanden lang het werk, aan deze post verbonden, verrichtte. Wel kwam in deze periode de benoeming tot Eerste Adjunctsecretaris los. In juli 1835 werd de Heer Hoogeveen¹¹ Algemeen Secretaris. In de kleine, benepen, jaloerse ambtenarenkring moet dit een schok veroorzaakt hebben. De Groot gepasseerd!

De verbitterde De Groot heeft op een ongewone en onzes inziens vernederende wijze het gouvernement gedwongen zijn diensten in deze voor hem zo enerverende periode te erkennen. In een brief aan Baud wees hij op zijn verleende diensten en verzocht hij om een gratificatie. Zij werd hem tot een bedrag van f 2.500,— verleend. Tevens betuigde de regering, zo vermeldt De Groot, hare bijzondere tevredenheid over de wijze, waarop hij zich, bij ontstentenis van een Algemene Secretaris, gekweten had van diens plichten. Behalve deze (afgedwongen) pleister zorgde Baud voor een spontane tweede: Hij bepaalde, dat De Groot de vergaderingen van de Raad van Indië zou blijven bijwonen („eene omstandigheid, welke mij natuurlijk aangenaam was"). De Groot's oordeel over Baud verraadt daardoor gemengde gevoelens.

„De heer Baud was voor mij een bekwaam en zeer gestreng chef. Het kostte moeite om hem te bevredigen en zeldzaam gaf hij blijk van voldaan te zijn. Wie hem niet kende, vreesde hem. Wel herstelde hij gaarne een begaan ongelijk, maar toch was hij hooghartig en zeer ingenomen met hetgeen hij zijne ervaring noemde. In de Indische zaken was hij doorkneed en zijne schrifturen droegen daarvan altijd blijken. Zijn grootste fout was dat hij geen eigen stelsel had. Hij omhelsde

¹⁰ Jean Chrétien baron Baud, 1789-1859; was o.a. van 1833-36 G.G. van Ned. Indië; 1838 lid van de Raad van State; minister van Koloniën van 1841-48.

¹¹ Hendrik Johannes Hoogeveen, 1795-1849; was o.a. lid van het Hoog Militair Gerechtshof (1831); Algemeen Secretaris (1835); lid van de Raad van Indië (1844). Het oordeel over hem als secretaris is bij De Eerens ongunstig. Men zie de Particuliere Briefwisseling tussen J. van den Bosch en D. J. de Eerens 1834-1840, uitgegeven door Dr. F. C. Gerretson en Dr. W. Ph. Coolhaas, 1960, blz. 250.

eerst dat Van Elout¹² en daarna dat van Van den Bosch en later keurde hij dit weder in beginsel af."

Regeringssecretaris.

Bitter waren zelfs nog in 1864, toen De Groot met het noteren van zijn herinneringen begon, de herinneringen aan het dieptepunt uit 1835. Midden in de aantekeningen over deze periode geeft hij zichzelf eerherstel door zich te tekenen als een toch zo ervaren en desondanks miskend ambtenaar! Zijn vleierend zelfoordeel laten we echter niet volgen om hem voor te stellen als een zeer met zichzelf ingenomen ambtenaar. Het wordt hier meegedeeld om duidelijk te maken hoe onder Baud's opvolger, De Eerens,¹³ De Groot kon opklimmen tot een zeer vertrouwd adviseur van de G.G.; sterker nog: tot diens mentor!

„Gaarne laat ik aan anderen over te oordelen over de mate van kennis, die ik van de Indische aangelegenheden toen kon hebben verkregen. Mij stond helder voor den geest al wat het bestuur betreft van de landvoogden Van der Capellen, Du Bus de Gisignies en Van den Bosch; de finantieel toestand der kolonie; de successief ingevoerde organisatiën; het oprigten en in werking komen van de Nederlandsche Handelsmaatschappij; de vijfjarige oorlog op Java van 1825-1830; het bevredigen en inlijven der Vorstenlanden; de toestand der Buitenbezittingen; de verhouding met het Moederland; de invoering van het Javasche kultuurstelsel en wat dies meer zij. Ik had eene nuttige leerschool doorlopen in de regeringsarchieven door het behandelen van zaken onder den uitstekenden Niemann en later als afdeelingsschef door het helpen bewerken eener statistieke beschrijving van Nederlandsch Indië¹⁴ en door het bewerken van het politiek gedeelte der Javasche Courant¹⁵ in een tijdvak van gewigtige gebeurtenissen in Europa en in Indië, waarbij men slechts gelieft te denken aan de scheiding van België, de citadel van Antwerpen, het embargo door Engeland op onze schepen, het in staat van verdediging brengen van onze Indische bezittingen."

Dat De Groot inderdaad door zijn ambtelijke ervaring voor een belangrijke adviseurspost in aanmerking kwam, zal niemand ontkennen. Dat hij deze post tenslotte verwierf dankte hij echter voornamelijk aan bepaalde bestuursopvattingen in het moederland, die tot een grote machtsverschuiving op Java leidden. Een kort résumé van bovengenoemde bestuursopvattingen is onmisbaar voor het verstaan van het verdere verloop.

¹² Cornelis Theodorus Elout, 1767-1841; was o.a. commissaris-generaal voor Ned. Indië (1814); minister van Financiën (1821) en van Koloniën en Marine (1825-29). Als zodanig bepleitte hij voor Java een liberale koers.

¹³ Dominique Jacques de Eerens, 1781-1840; volgde eerst een militaire loopbaan; in 1834 werd hij luitenant-G.G. van Ned. Indië; van 1836-40 was hij G.G.

¹⁴ In augustus 1833 had Van den Bosch De Groot uitgenodigd de heer J. M. van Beusechem te helpen bij een Statistische beschrijving van Ned. Indië.

¹⁵ In maart 1833 werd De Groot belast met de redactie van het politieke gedeelte der Javasche Courant onder het genot van een toelage van f 100,— per maand.

Tot aan de komst van De Eerens stond de Algemene Secretaris vooral ten dienste van de Raad van Indië. Hij woonde dan ook niet te Buitenzorg (waar de G.G. resideerde), maar in Batavia. Hij zag de G.G. alleen op de vergaderingen, die deze met de Raad van Indië belegde en verdween daarna uit diens gezichtsveld. Dagelijks waren daarentegen de contacten met de Raad van Indië.

Politiek gezien was zijn invloed dan ook gering; het was meer zijn aanzienlijk salaris (f 20.000.—) dat hem boven vele andere ambtenaren verhief (het inkomen van een resident bedroeg toen bijv. f 15.000.—).

In 1836 bracht echter een nieuw Regeringsreglement een grote machtsverschuiving teweeg. *De Raad van Indië werd op een zijspoor gezet*; haar vergaderingen werden niet langer door de G.G. bijgewoond. Om deze geïsoleerde positie te onderstrepen werd aan de Raad van Indië een eigen secretaris toegevoegd. De Algemene Secretaris kwam geheel in dienst van de G.G.; hij vestigde zich dan ook te Buitenzorg en werd in diens werkkamer een dagelijkse gast. De Groot bleef als adjunctsecretaris in Batavia wonen.

Voor een uitvoeriger behandeling van deze politieke accentsverlegging verwijzen we naar ons artikel: De samenwerking tussen G.G. De Eerens en Cornets de Groot en haar nasleep.¹⁶ Hier wijzen we alleen op het hoofdmotief: Het cultuurstelsel eiste voor een krachtige doorvoering eenhoofdige leiding. Deze mocht niet geremd worden door critici of twijfelaars, zoals er toen onder de Raden van Indië gevonden werden. „Het hoofd des bestuurs”, zo had Van de Bosch al in 1831 gedecreteerd, „moet in het tegenwoordig tijdstip zoo onafhankelijk mogelijk worden gemaakt van de medewerking eens raads....”. Het R.R. van 1836 realiseerde deze visie.

Even zat De Groot, net als de Raad van Indië, op een zijspoor. Want ook hij kwam met de G.G. niet in aanraking. Zijn werkkring in deze maanden beschrijft hij als volgt:

„Aan groote drukte heeft het mij niet ontbroken. Des ochtends te halfzeven uur was ik reeds gekleed en aan het werk. Ik verrichtte mijne bezigheden aan huis en ging alleen des Dingsdags en Vrijdags naar de bureaux der Algemeene Secretarie, toen gevestigd in het door Du Bus voltooid paleis te Weltevreden. Die regeling van arbeid was noodzakelijk om door de dagelijksche massa van papieren te komen. Ik had achter op het erf mijner woning in den „gang Patjinongan” een bamboezen gesloten koepel laten bouwen met een dubbel atappen dak, tot betere afwering der zonnehitte en met een tegen de zon gekeerd afdak. Dit koepeltje stond tusschen hoog geboomte en was daardoor vrij koel. Ik zat daar achtereenvolgens van 's morgens half zeven tot 's avonds 5 uur.”

¹⁶ Zie Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap, deel 74, 1960, blz. 71 e.v.

*Jhr. Johan Pieter Cornets de Groot van Kraayenburg, 34 jaar oud,
als Algemeen Secretaris van Nederlandsch-Indië.*

Zijn onmiskenbare kantoorervaring kwam echter op deze wijze maar gedeeltelijk tot haar recht, daar zijn chef te Buitenzorg woonde. Bevredigen kon dit De Groot natuurlijk niet. Bovendien moet hij zich snel gerealiseerd hebben dat in Buitenzorg de kansen op promotie en invloed lagen. Al spoedig wist hij zich voor de Algemene Secretaris zo onmisbaar te maken, dat deze op verhuizing naar Buitenzorg aandrong.

Hier lag de mogelijkheid van een zijspoor op het hoofdspoor te komen! Het was net op tijd. De Eerens kwam weldra onder de indruk van De Groot's capaciteiten en toen de Algemene Secretaris na enkele maanden naar Nederland vertrok, bezorgde De Eerens hem dan ook de benoeming tot Algemeen Secretaris.

Het is De Groot geweest, die als Algemeen Secretaris deze functie heeft uitgebouwd tot een der belangrijkste op Java! Rochussen gaf er later de volgende omschrijving van:

„Ik moet verklaren, dat de post van Algemeen Secretaris mij wel de moeilijkste en gewigtigste van alle in de geheele kolonie voorkomt. Hij is de groote spil waarop alles draait. De man die duizende en duizende stukken behandelt en voorbereidt, welke bij dit Gouvernement voorkomen; de hulp, in vele gevallen de intieme raadsman van den G.G. Om dien post naar behooren te vervullen moet er veel, zeer veel samenloopen: kennis, ervaring, een verlicht en onpartijdig oordeel, nooit verflauwende ijver en lust tot werken, veel abnegatie van schier alle levensgenot en een sterk gestel.”¹⁷

Natuurlijk was een volstrekt vertrouwen van de G.G. in De Groot een eerste voorwaarde. En deze is er inderdaad volledig in geslaagd De Eerens van zijn onmisbaarheid en bekwaamheid te overtuigen. Hij werd persona grata in het Buitenzorgse paleis. Hier volgen enkele passages uit de Aantekeningen ten bewijze.

„Den 28 July 1837 was ik getuige voor de aangifte bij de Registers van den Burgerlijken Stand te Buitenzorg der geboorte op den 26 July van Wilhelmina Frederika Hendrika, aldus genoemd naar den op Java aanwezigen Prins Willem Frederik Hendrik^{17a} der Nederlanden, dochter van den G.G. D. J. de Eerens en vrouwe Theodora Johanna Hermina de Salve de Bruneton.” „Van Juny tot en met Augustus 1838 vergezelde ik den G.G. De Eerens op eene reize over Java en Madura.” „Onze zoon Willem vertrok den 23 September 1838 met het schip Flevo, kapt. Amsberg, onder geleide van Mevrouw De Eerens naar Nederland ten einde hem daar ter school te leggen.”

Het is duidelijk, dat deze positie in een zo kleine en ijverzuchtige ambtenarenwereld als de Ned.-Indische zeer kwetsbaar was. Te meer omdat De Groot een G.G. diende, die noch op Java, noch in Nederland

¹⁷ Brief van de G.G. Rochussen van 22 september 1846 aan de Minister van Koloniën; De Groot heeft deze passage in zijn Aantekeningen overgenomen.

^{17a} Zie noot 38.

algemeen aanzien genoot.¹⁸ Zelfs het oordeel van De Groot over „zijn baas” is niet onverdeeld gunstig. Het luidt in een brief aan zijn moeder:

„Hij is een regtschapen man, vrij van alle trotsch, welligt in sommige opzichten wat zwak en toegevend. De goedhartigheid is op zijn gelaat te lezen, maar hij is militair van der jeugd af en heeft de gewoonte van de meeste oudgedienden, dat zij namelijk te veel zien naar bagatellen. Zoo is hij bijvoorbeeld ten uiterste naauwgezet op de onderscheiding der rangen, — op de klok, enz. en hij zou gaarne alles reorganiseren als hij zulks mogt. Men kan veel van hem gedaan krijgen zoo men de zaak goed aanvat met menagement van zijne zwakke zijden. Dit niet doende is het fout en de gekwetste eigenliefde speelt eenen hoofdrol.”

Terecht verweten dan ook ambtenaren op Java en liberalen in Nederland De Groot, dat hij „het stelsel van behoud” met alle kracht ondersteunde. Hij werd voor hen de personificatie van het autoritaire gezag en werd — met De Eerens — verantwoordelijk gesteld voor de fouten en hatelijkheden ervan. Een lid van de Raad van Indië hield De Groot voor: „Gij zult, zoo doende, met den G.G. staan en vallen.” Zelfs in Nederland kwam De Groot in het nieuws. Het Handelsblad van 17 juli en van 26 augustus 1841 bevatte een venijnig artikel. Woorden als „klinkletter en raddraaijer” vielen.

De Groot realiseerde zich zijn kwetsbare positie stellig. Toen De Eerens in 1839 overwoog, hem tot een andere, nog beter bezoldigde post te roepen, nl. die van Directeur-Generaal van Financiën, wees hij dit af. „Hoofdzakelijk, dewijl ik niet verlangde voor 's hands verder voedsel te zien geven aan hen die mijnen voorspoed met leede oogen beschouwden.”

Het is moeilijk te beoordelen of en in hoeverre De Groot's beleid af te keuren is. Vast staat, dat hij weldra in een uiterst netelige situatie terecht kwam, die hem nachtenlang van de slaap moet hebben beroofd. Zeer onverwacht stierf nl. de G.G. De leiding moest overgedragen worden aan het hiervoor in aanmerking komende lid van de Raad van Indië, en dus aan een lid van het mede door De Groot op een zijspoor gerangeerde college. Juist dit lid was een verbitterde tegenstander van De Groot.

In zijn Aantekeningen is De Groot geheel ambtenaar; de stijl is overwegend vormelijk en droog; één periode echter heeft hij met ongewone levendigheid beschreven: die na de dood van De Eerens.

Hoewel we deze in een studie reeds hebben beschreven ¹⁹ zijn we

¹⁸ Zie voor het oordeel van Van den Bosch de inleiding bij: Particuliere Briefwisseling tussen J. van den Bosch en D. J. de Eerens, uitgegeven door Dr. F. C. Gerretson en Dr. W. Ph. Coolhaas, 1960.

¹⁹ De samenwerking tussen G.G. de Eerens en Cornets de Groot en haar nasleep. Zie ook noot 16.

zo vrij hier enkele passages uit het manuscript opnieuw over te nemen. Zij zijn zo typerend voor de verhoudingen in de ambtelijke kringen op Java uit die tijd en zo boeiend!

Toen in mei 1840 De Eerens ernstig ziek werd, moest een plaatsvervanger worden aangewezen.

„In den vroegen morgen van den 30 Mei te zes uur werd ik bij Zijne Excellentie ontboden, die mij een besluit dicteerde, houdende verklaring, dat de zaken van het algemeen bestuur alsnu door den tijdelijk waarnemenden vicepresident van Hogendorp 19^b zouden worden behandeld tot de komst van een ander lid van den Raad van Indië, 19^c die nú voor alsdan tot waarnemend vicepresident benoemd werd.”

Nu was het voor De Groot al onaangenaam dat de aanwijzing van Van Hogendorp een voorlopig karakter droeg. Erger voor hem was nog, dat juist de verstandhouding tussen hem en Van Hogendorp bijzonder gespannen was.

„De heer van Hogendorp had zich in het hoofd gezet dat ik hem slecht gezind was. Zoo beklagde hij er zich over dat door mijn toedoen en dus opzettelijk, in het naamregister geene melding van zijne decoraties was gemaakt! Op eenen anderen tijd, dat zijn zoon, lid van den Raad van Justitie te Samarang, onder een ander geplaatst was in stede van daar boven. Later, dat die zoon door mijn toedoen niet was benoemd geworden tot lid in den Raad van Justitie te Batavia. Het eerste en tweede was nogtans louter het gevolg van abuizen bij 's Lands Drukkerij in het residentiekantoor te Samarang, gelijk bleek bij een op last van den G.G. gedaan onderzoek. Het derde was een gevolg der verklaring van den President van het Hoog Gerechtshof, dat de bedoelde zoon tot den verlangden post niet geschikt was. De heer van Hogendorp wilde ook hebben opgemerkt dat ik hem de burgerlijke beleefdheid niet bewees en beklagde er zich bovenal over dat door mijne schuld mindere eensgezindheid bestond tusschen den G.G. en de Raden van Indië. Over dit laatste bezit ik nog schriften waaruit onmiskenbaar blijkt dat de heer van Hogendorp dwaalde, zoodat hij zelfs bij brief van 23 Maart 1839 deswege eene apologie aanbood. Maar zijn wrevel werd opnieuw opgewekt, toen hij in het naamregister over 1840 bekend was gesteld als *tijdelijk* waarnemend vice-president van den Raad van Indië, hetgeen hij als voor hem ongunstiger beschouwde dan het woord *provisioneel*, gelijk in het besluit zijner benoeming stond uitgedrukt. De heer van Hogendorp schreef daarover aan den G.G. en gaf er mij de schuld van, zich in het algemeen hevig over mij beklagende...”

We begrijpen, dat De Groot met een bezwaard gemoed het decreet van De Eerens naar Van Hogendorp bracht. Maar hij had zijn voorzorgen genomen!

„Den Heer van Hogendorp kennende, had ik mij tegen alle aantijging gewapend. Toen namelijk de G.G. mij het besluit dicteerde, onder bijvoeging dat

^{19^b} Carel Sirardus Willem, graaf van Hogendorp, 1788-1856; volgde eerst een militaire loopbaan; was daarna o.a. resident van Buitenzorg (1818-23).

^{19^c} Bedoeld is Merkus, die wegens zijn kritiek op graaf van den Bosch als lid van de Raad van Indië naar Sumatra was overgeplaatst, om zijn invloed te neutraliseren.

hij gevoelde in de eerste 14 dagen niet te zullen kunnen werken (als wilde de man zijne bij het ziekbed tegenwoordige echtgenoot sparen) waren de Heeren Doctoren Fromm en Dr. Engelbrunner toehoorders en getuigen, daar ik hen verzocht had met mij binnen te blijven en aandachtig te luisteren naar hetgeen er zou gesproken worden. De Heer Godefroy, chef van de geneeskundige dienst en de overste Scharten waren tot hetzelfde einde in de deur geposteerd, buiten het gezigt van den zieke, dewijl het niet convenant was zooveel personen in zijne tegenwoordigheid te brengen. Het besluit in eene andere kamer ten papiere hebbende gebragt, trad ik na een groot kwartier weder binnen en las het den G.G. langzaam, doch luid en duidelijk voor, zoodanig dat de vier aanwezige getuigen het goed konden hooren en vroeg ik hem of het besluit zijne begeerte goed en juist uitdrukte, hetgeen door hem met Ja beantwoord wierd. Ik gaf het stuk den G.G. daarop in handen met eene pen om het beslotene te parapheren. Zijne Excellentie zeide aan den heer Fromm om zijn bril te halen, die, voegde hij er bij, „in mijn kantoor op de schrijftafel ligt”. Ik haal dit slechts aan ten blijk dat de G.G. bij volle verstand was. De bril ontvangen hebbende, zette hij die zelf op, rigtte zich zelf overeind en parapheerde het besluit. Ik vroeg de getuigen of zij gehoord en gezien hadden, toonde hen de gestelde paraphe, die zij verklaarden als kennelijk, en vertrok naar Batavia, na den G.G. met een beklemd hart te hebben vaarwel gezegd.

De heer van Hogendorp ontving mij vrij koel. De heer Godefroy was met mij medegegaan om nopens den toestand van den lijder gehoord te kunnen worden. Na het vertrek van dezen gaf ik hem het besluit over. Op eene canapé gezeten, nam hij het met zekere drift aan, doorliep het, smees het op een tafeltje, liep de kamer op en neêr, en bleef vervolgens voor mij staan, beschuldigde mij van intrigue, zeide dat ik steeds gestaan had aan het hoofd eener Cabale ten zijnen verderve, dat ik altijd gepoogd had hem te grieven en te vernederen en dat het mij dan nu eindelijk gelukt was aan den zieltogenden G.G. een laatste dolksteek voor hem te ontwingen, waardoor hij uit een voor hem eervolle loopbaan werd gestooten; dat hij die kwellerij moede was en mij daarover persoonlijk, met alle middelen onder zijn bereik zou vervolgen en mij dadelijk al bij het ministerie van Koloniën zou verklagen; verklarende het besluit van 30 Mei als illegaal en als niet verbindend, dewijl het aan eenen stervenden ontruikt was. De man was doodsbleek en bevende van kwaadaardigheid.

Onder deze hevige uitvallen bleef ik gelukkig volkomen bedaard, zoo door het gevoel van onschuld, als door het besef, dat de heer van Hogendorp, het bestuur zullende in handen nemen, ten algemeenen belange zijnerzijds niet met hem mogt worden gebroken, met hem, die door bijna iedereen verlaten was uit hoofde van zijn onverdragelijke hooghartigheid en ergdenkendheid. Pligt gebod mij, hem in een ophanden moeilijk tijdvak op zijde te blijven.

Ik antwoordde den Graaf van Hogendorp, dat hij zich in mij bedroog; dat ik geene enkele reden had om hem vijandig te zijn; dat ik onbekwaam was tot het plegen van de daad, die hij mij ten laste legde en dat het besluit van 30 Mei dan ook geenszins een uitvloeisel van mijn brein was; dat ik echter niet was gekomen om met hem te twisten, maar om zijne bevelen te vernemen en dat ik, nota houdende van hetgeen hij gemeend had mij te mogen toevoegen, mij andermaal ter zijner beschikking stelde.”

Een uiterst moeilijke tijd brak hiermee voor De Groot aan.

„Het werken met en onder den heer van Hogendorp was alleronaangenaamst. Met velen was hij op een hoogst gespannen voet, vooral met den Generaal Cochius,²⁰

²⁰ Frans David Cochius, 1787-1876; volgde een militaire loopbaan; in 1835 was hij commandant van het Oostindische leger geworden.

kommandant van het leger. In vele gevallen meende hij haat en opzet te bespeuren en hij verpestte zich daardoor het leven. Gedurig nam hij dispositien uit wrevel ontsproten en moest dan daarvan weder worden terug gebragt, terwijl de man zich onbekwaam maakte om zijne gedachten over zoo vele aangelegenheden van hooger hand te laten gaan."

2 januari 1841 legde De Groot zijn ambt neer in verband met het aan hem verleende verlof naar Nederland te vertrekken. Hij maakte de reis o.a. via Sint-Helena, waarvan hij een uitvoerige beschrijving geeft.²¹ De reis duurde van 7 januari tot 24 juni. Bij aankomst vernam hij de abdicatie van koning Willem I en de troonsbeklimming van Willem II.

Secretaris-Generaal bij het Departement van Koloniën.

Na enkele maanden van reizen presenteerde De Groot zich bij minister Baud, die hem vrij koel ontving en hem duidelijk liet merken, dat hij bij hem beslist géén persona grata was. Het wachten was op een nieuwe bestuurspost!

In juli 1842 kwam ze. Baud bood toen De Groot de betrekking aan van waarnemend secretaris-generaal bij het ministerie van Koloniën. Binnen een week was de zaak beklonken en zetelde De Groot op het departement. Aan de benoeming (als opvolger van B. J. Elias,²² die tot G.G. van West-Indië was benoemd) zat een voor De Groot pijnlijk haak-en-oogje. In de voordracht aan de koning had Baud vrij onhoffelijk geschreven:

„Het is mij onbekend of de heer Cornets... die mate van administratieve en financiële kennis van Nederlands Indië bezit, welke voor den Secretaris-Generaal van het Departement van Koloniën een vereischte is. Het komt mij daarom oorbaarst voor dat zijne benoeming slechts tijdelijk zij en dat eene definitieve vervulling der betrekking van Secretaris-Generaal nog vooreerst achterwege blijve."

Ook na een jaar van hard werken bleef De Groot bij Baud een ondergewaardeerde ambtenaar. Er gingen zelfs in Den Haag hardnekkige geruchten, dat De Groot plaats zou moeten maken voor de repatriërende Van der Vinne.²³ Nerveus geworden, vroeg De Groot Baud schriftelijk om opheldering. Diens reactie was even onwelwillend als zijn vroegere voordracht. Hij deelde mee dat hij Van der Vinne

²¹ Ingevoegd is een nog uitvoeriger beschrijving van „mijn broeder Adriaan David, die Sint Helena in Maart 1829 bezocht".

²² Burchard Jean Elias, 1799-1871; was o.a. Directeur der Cultures, secr.-gen. van Koloniën (1838-42) en gouverneur van West-Indië (1842-45).

²³ Jan van der Vinne, geb. 1793; was o.a. op Java schoolopziener, resident. Directeur van Landsprodukten en domeinen.

zou hebben genomen, als deze in 1842 in het land was geweest, „omdat hij gedurende vele jaren in financiële posten is geweest en omdat het financiële gedeelte der werkzaamheden het moeilijkste en gewigtigste is.” Nu trok De Groot ten strijde. In een gesprek toonde hij Baud zijn (miskende) bekwaamheid aan en werd zelfs ongedacht scherp.

„Ik deed hem opening van de wijze, waarop het bij zijn eigen departement toeging, toen ik er kwam, zonder dat hij, op zijn meer verheven standpunt, daarvan kennis droeg, en hoe ik daarin, eigener beweging, orde gebracht had zonder dat ik hem daarvan opzettelijk rekenschap gaf, daar dat voor mijne glorie niet noodig was. Ik verhaalde hem nu hoe het Departement van Koloniën niet tonnen gouds, maar millioenen te vorderen had, zonder dat dit uit de boeken bleek en hoe ik daarvoor gezorgd had. Ik herinnerde hoe ik, op zijn eigen verlangen, de Indische begroting had uitgepluisd en hoe hij zich met al mijne aanmerkingen had vereenigd; hoe de begrotingen der West-Indische koloniën steeds verwaarloosd waren geworden en hoe ik mij die dadelijk had aangetrokken en hoe hij zich ook daaromtrent met mijne voorstellen vereenigd had; dat hij ook geheel had goedgekeurd de instructie die ik ontwierp voor de contrôle der Indische remises en van het zoogenaamde approvisionnementfonds van bijna drie miljoen 's jaars tot bestrijding der kosten van uit te zenden goederen en ik vroeg den minister hoe hij dan het denkbeeld vol kon houden dat ik geen financiële kennis had.”

Volgens De Groot kwam Baud na deze oratio pro domo van zijn opvatting terug. In ieder geval bleef De Groot gehandhaafd tot zijn benoeming tot lid van de Raad van Indië in november 1847.

De Groot vertelt, dat Baud hem toen een lijstje vroeg van personen, die voor opvolging in aanmerking kwamen. Als laatste bracht De Groot Pahud²⁴ er op aan. „De heer Baud zeide verbaasd te zijn dat zijn naam op het lijstje voorkwam. Hij noemde hem een prul en schrapte de naam door. Twee jaren later werd de heer Pahud minister van Koloniën en de heer Baud was zijn politieke vriend en leidsman tot aan zijne benoeming tot G.G. in 1855.”

Lid van de Raad van Indië.

In november droeg De Groot zijn ambt over aan kolonel P. van Swieten. De strenge winter van 1847 op 1848 vertraagde echter de afreis naar Java. De Groot vertrok pas 5 maart 1848 uit Rotterdam. „Reeds den 97sten dag zeilden wij straat Sunda in, maar windstilte deed ons nog 5 dagen verliezen alvorens de reede van Batavia te bereiken.” Hij kwam hier terecht in een maatschappij, die nog diep onder de indruk was van „liberale stoutigheden”.

²⁴ Charles Ferdinand Pahud, 1803-73; was o.a. op Java directeur der produkten; enkele malen minister van Koloniën; G.G. van 1856-1861.

„Onze komst te Batavia had plaats omstreeks eene maand na de beruchte vergadering van 600 à 700 Europeanen en afstammelingen, die na het bekend worden van de Fransche revolutie van februarij 1848 en de aftreding van het Ned. ministerie en dus ook van den heer Baud, herstel van vermeende grieven meende te moeten vragen.”

Aan de aantekeningen van De Groot over deze ambtsperiode ontleen we er een van meer persoonlijke en een van algemene aard.

Kort voor zijn aankomst op Java was hier de hertog Bernhard van Saksen Weimar ²⁵ gearriveerd als kommandant van het Ned.-Indische leger.

„De Hertog, die in 1862 te 's Hage overleed, was een zeer goed mensch. Evenals te Batavia vereerde hij ons te Den Haag dikwijls met een bezoek. Zijn corpulent ligchaam had te Batavia schrikbarend te lijden van de warmte en van steenpuisten, waarmede hij gewoonlijk als bezaaid was. Men verbeelde zich dezen afstammeling van den grooten Hertog Bernard, die zich in de Dertigjarige oorlog zoo beroemd maakte,²⁶ bij gelegenheid der tijding van den dood des konings ²⁷ en het daarop gevolgd ceremonieel van rouwbeklag en hulde, aan het hoofd der officieren in de groote vergaderzaal van het Paleis te Weltevreden binnenkomende, eene zwiigende diepe buiging te zien maken voor den heer Rochussen!”

In oktober 1848 werd De Groot benoemd tot voorzitter der Hoofdkommissie van onderwijs in Ned.-Indië. De Groot heeft veel tijd aan deze functie besteed.

„Sedert 1834 was er geen verslag omtrent het onderwijs openbaar gemaakt. Ik sloeg handen aan het werk en leverde in 1848, weinig weken na mijne optreding, een verslag, loopende tot en met 1845. De regering betuigde deswege in een paar woorden hare tevredenheid. Dit verslag werd na vele discussien bij de regering over het al of niet te laten drukken, openbaar gemaakt. In het volgende jaar werd een verslag ingezonden over de jaren 1846-1849, vergezeld van een geschiedkundig overzicht sedert vroegeren tijd. Eerst vier jaren later verscheen een verslag onder ultimo 1852 en sedert is dit van jaar tot jaar voortgezet.”

„Ik bleef als voorzitter der hoofdcommissie voortgaan totdat ik in 1851 naar Nederland vertrok. Onder ultimo 1850 werd mij als zoodanig eervol ontslag verleend met een gewone, drooge dankbetuiging, zooals die gebruikelijk is voor ieder die een bijbaantje nederlegt.”

Men bemerkt aan de geprikkelde stijl, dat De Groot opnieuw zich miskend voelde. Java had hem teleurgesteld. Hij had dan ook de benoeming tot vice-president afgewezen en zijn pensioen aangevraagd. Bovendien was zijn gezondheid minder goed geworden.

²⁵ Bernard van Saksen Weimar, 1792-1862; diende als hooggeplaatst militair in het Ned. leger tijdens de Opstand van België; van 1848-1853 was hij opperbevelhebber van het Ned. Indische leger.

²⁶ Bernard van Saksen Weimar, 1604-39; streed onder Gustaaf Adolf tegen Wallenstein en volgde eerstgenoemde in 1632 als opperbevelhebber op.

²⁷ Bedoeld is koning Willem II, die in 1849 stierf.

Terugkeer naar Nederland en ambteloos verblijf aldaar.

De reis naar patria nam ditmaal 135 dagen in beslag. Negen jaar zou De Groot nu ambteloos blijven (1851-60). Geenszins con amore, want hij bood dadelijk na zijn aankomst in Nederland zijn diensten aan aan de toenmalige minister van Koloniën Pahud. Maar hoewel deze veel zaken had te regelen (we noemen slechts het nieuwe Regeringsreglement en de aanpak van het cultuurstelsel) werd De Groot genegeerd. En daarom besloot hij zijn aanmerkingen over deze zaken door middel van een boek publiek te maken. „Ik deed dit uit innige overtuiging dat het tijd was ernstig te waarschuwen, hoofdzakelijk ten aanzien van het Gouvernementscultuurstelsel op Java, waarvan Pahud's ontwerp geheel zweeg.²⁸ Er behoorde omtrent het bestaan van dat stelsel in de toekomst beslist te worden.”

Hierbij bleef het niet. De hautaine houding van Pahud, later van diens opvolger Mijer²⁹ heeft De Groot dermate geïrriteerd dat hij het initiatief nam tot het stichten van een vereniging op koloniaal politiek terrein, die oppositie zou kunnen voeren.

21 mei 1854 kwamen hiertoe o.a. Thorbecke, Veth,³⁰ Sloet tot Oldhuis,³¹ Ackersdijck³² en De Groot zelf te Amsterdam bijeen. De Groot bepleitte een soortgelijke vereniging als in 1844 te Utrecht was gevormd, en die door haar Bijdragen (1844-47) meer begrip had gewerkt voor de koers, die op koloniaal terrein moest worden ingeslagen.³³ Na het uiteenvallen van de Utrechtse club hadden tijdschriften, dagbladen en brochures veel over Ned.-Indië geschreven, maar — en hier citeren we uit de rede van De Groot — „de behoudsmannen en hunne aanhangers, de voorstanders der beruchte „autocratie”, van het gewraakte monopolie- en dwangstelsel, hadden in 's Lands raadzaal een overwigt, dat de behoedzaamheid en zorg aandreef.” Oordeelkundige mannen moesten nu op waardige wijze de openbare mening beïnvloeden in liberale zin.

²⁸ Bedoeld is hier het in oktober 1851 door Pahud bij de T.K. ingediende ontwerp van Regeringsreglement voor Ned. Indië.

²⁹ Pieter Mijer, 1812-81; was o.a. lid van de Raad van Indië; minister van Koloniën; lid der T.K.; G.G. van Ned. Indië (1866-71).

³⁰ P. J. Veth, 1814-95; was hoogleraar in de aardrijkskunde in Amsterdam en Leiden; jarenlang was hij lid van de Gidsredactie.

³¹ B. W. A. E. baron Sloet tot Oldhuis, 1808-84; was o.a. lid der T.K.; in 1841 stichtte hij het Tijdschrift voor Staathuiskunde.

³² Jan Ackersdijck, 1790-1861; hoogleraar in de staathuishoudkunde te Luik (1825) en Utrecht (sedert 1831).

³³ Zie voor haar werkzaamheden uitvoeriger mijn: Een merkwaardige episode uit de geschiedenis van de Slavenemancipatie, 1963, blz. 46 e.v.

De Groot deed als concreet voorstel van werkzaamheid de volgende suggestie:

„Eene vereeniging van zulke mannen zou op gezette tijden moeten plaats hebben, bij voorkeur te Amsterdam, de hoofdstad des Rijks. Zij zou een bestuur moeten kiezen om de werkzaamheden te leiden. Zij zou die werkzaamheden door den druk openbaar bekend moeten maken. Door onderlinge bijdragen zouden de kosten daarvan moeten worden gedekt.”

De bespreking te Amsterdam leidde niet tot resultaten. Ackersdijck, die door De Groot als promotor was gedacht, weigerde elke medewerking. Daarop kwam het in dezelfde maand tot stichting van het Indische Genootschap te Den Haag; dit genootschap koos dadelijk De Groot als voorzitter. Een groot deel van De Groot's suggesties te Amsterdam werd hier nu gerealiseerd.

„In mijne openingsrede wees ik het doel aan, dat gevolgd moest worden. Het kwam hier op neder: Over de Ned. Oost- en W.I.sche koloniën wordt hier sedert meer dan twee honderd en vijftig jaren door bevoegden en onbevoegdheden in openbaren druk geschreven. Koren en kaf liggen in onderscheiden boekerijen heinde en ver verspreid. Er bestaat in het algemeen belang groote behoefte aan vereeniging, beredeneerde rangschikking en openbare toegankelijkheid, teneinde met goed gevolg dat gedeelte te kunnen benuttigen, dat gerekend kan worden waarheid en zaakkennis te bevatten. Alleen hierdoor zal een einde kunnen komen aan het rondtasten in den blinde. Alleen hierdoor zal gelegenheid ontstaan tot grondige toetsing. Alleen hierdoor zal het mogelijk worden om heilzaam mede te werken tot ondersteuning van hetgeen gedaan wordt tot bevordering van kennis en der algemeene belangen in betrekking tot de koloniën, middellijk en onmiddellijk. Het gemis van eene zoodanige voor een ieder toegankelijke vraagbaak baarde te regt bevreemding, daar Nederland rijk gezegend is door een tal van openbare genootschappen en instellingen van wetenschap. De eer en het belang van Nederland schenen te eischen dat eindelijk ook in het leven werd geroepen eene openbare instelling, uitsluitend toegewijd aan onze Indische bezittingen en koloniën. Op deze wijze hoopte men een verzuim te herstellen van meer dan veertig jaren sedert het herstel van Neêrlands gezag in Oost en West.”

Onder leiding van De Groot kwamen in de komende jaren zeven jaargangen der Handelingen en geschriften klaar.

„Ik zag al de proeven na van omstreeks 2800 bladzijden druk. Bovendien maakte ik meenig uitgebreid opstel omtrent de in behandeling komende zaken en uitgewerkte voordragten omtrent vele onderwerpen. Ook voerde ik al de briefwisseling van het Genootschap en maakte eigenhandig uitvoerige levensberigten.^{34a}

In de lijn van het Genootschap lag ook het door De Groot in hetzelfde jaar gestichte Indische Leesgezelschap. Het droeg elk jaar de gekochte boeken tegen een derde van de kostende prijs aan het Indisch Genootschap over, zodat de bibliotheek van het Genootschap zonder grote kosten kon worden aangevuld.^{34b}

^{34a} De Groot somt er veertig op!

^{34b} Deze ging later over in het bezit van het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde.

Maar volkomen bevrediging schonk het werk voor het Indisch Genootschap De Groot niet en evenmin zijn lidmaatschap van het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, dat hem 12 januari 1856 werd verleend. Het bleef bij kruimelwerk.

„Meer en meer gevoelde ik behoefte aan werkzaamheid. In de vijf jaren die ik weder in Nederland was, verbeterde mijne ligchaamstoestand aanmerkelijk. Nog slechts 47 jaren oud, meende ik nog nuttig te kunnen zijn en ik meende eene poging te mogen doen om weder benoemd te worden tot lid van de Raad van Indië. Bovendien was ons verlangen groot om met onze kinderen op Java te worden hereenigd. De gemelde poging deed ik onderhands bij de heeren Pahud en Mijer, toen de eerste in de loop van 1856 benoemd was tot G.G. van Ned. Indië en de laatste tot minister van Koloniën. Maar deze heeren verwezen mij tot den officiëlen weg zonder eenig blijk van goede gezindheid. Ik meende derhalve het denkbeeld te moeten opgeven.”

Het tijl keerde enigszins, toen Rochussen in 1858 als minister van Koloniën optrad; enkele malen werd De Groot's medewerking ingeroepen. De Groot's grote kans om weer op een belangrijke post terug te keren kwam in januari 1861, toen Van Hall hem de ministerspost van Rochussen aanbood. Het aantrekkelijke van het aanbod lag — mirabile dictu! — voor De Groot juist in de bijzonder onzekere positie van het kabinet. Hij kon nu voorwaarden stellen en heeft er op bijna onprettig aandoende wijze gebruik van gemaakt. „Daar de toestand van het ministerie wankelend en zijn spoedige val waarschijnlijk was, had ik een beding gemaakt.” Dit beding was de stellige belofte van de koning, De Groot bij een val van het ministerie aan een andere ambtelijke functie te helpen. Het ministerschap van De Groot duurde slechts twee maanden; maar het vormde de brug tot het lidmaatschap van de Raad van State (1862-78)!

Minister van Koloniën en lid van de Raad van State.

De achtste map der Aantekeningen bevat o.a. „wat als minister werd voorbereid, verklaard, gedaan”. Over enkele ministeriële collega's heeft De Groot opmerkingen gemaakt.

„De heer van Hall³⁵ kinderachtig voorkomend en aanhalend toen hij mij noodig had, kende mij niet meer toen het doel gemist was. Hij was hooghartig, sluw en eerzuchtig. De heer Bosscha³⁶ maakte in de Ministerraad eene droevige figuur.” „De heer van Heemstra,³⁷ voor het eerst in 1860 opgetreden, was een

³⁵ Floris Adriaan van Hall, 1791-1866; was o.a. minister van Justitie en Financiën van 1842-48; ook van 1853-56 en van 1860-61 was hij minister.

³⁶ Johannes Bosscha, 1797-1874; hoogleraar in geschiedenis en letteren aan de K.M.A.; van 1858-61 was hij minister van Hervormde Eredienst.

³⁷ Schelte baron van Heemstra, 1807-64; behoorde in 1844 tot de Negenmannen; was van 1848-49 en van 1860-62 minister.

uiterst zwak man. De koning beging eene fout door hem in 1861 te belasten met de zamenstelling van een nieuw ministerie. Overtuigd van zijne weinige invloed deed hij zich den heer Rochussen toevoegen."

Van zijn ervaringen ten hove heeft De Groot enkele indrukken opgetekend.

„Voor mijn optreden had ik den Koning nooit gesproken. Bij de eerste audientie met van Hall was Zijne Majesteit buitengewoon vriendelijk. Bij elke nadere gelegenheid, vast één maal 's weeks, en overigens bij iedere feestelijke gelegenheid, was Z.M. minzaam en welwillend. Wetende dat lang staan mij vermoeide, was Z.M. er telkens indachtig aan mij een zitplaats aan te wijzen, zelf Prins Hendrik³⁸ verzoekende, daarop vooral te letten, gelijk de Prins mij persoonlijk verhaalde. Mijne zeer aangename relatie met den Hertog van Saksen Weimar zal er toe bijgedragen hebben. In februari 1861, bij de zware overstroming die het land teisterde, bleek het goede hart des konings aan allen. Aan mij zeide Z.M.: „Ik kan niet eten bij het denken aan al die ellende". De koning had mij dan ook eene groote gehechtheid ingeboezemd, zonder dat ik zijne groote gebreken voorbijzag; en hoezer bij en na de aftreding van het Ministerie Z.M. mij niet meer ontving en gelijk men mij zeide zeer verstoord was, ondervond ik daarvan geen enkele blijk en de koningin verzekerde mij dat het „praatjes" waren. Over de minzaamheid van H.M. de Koningin kan ik mij niet genoeg beroemen. In de gesprekken, waarmede deze Vorstin mij vereerde, bewees zij groot vertrouwen in mij te stellen."

Op 27 juni 1862 kwam de benoeming tot lid van de Raad van State af. Een der medeleden was hier Van Hoëvell.³⁹ Aan hem wijdt De Groot enige aandacht. Hij vertelt hoe deze het Tijdschrift voor Ned.-Indië na zijn terugkeer naar Nederland (1849) in dienst stelde van de oppositie tegen het koloniale regeringsstelsel en bestuur. De toon van het blad was De Groot te scherp.

„Meermalen vroeg ik mij af, of wrevel de aanleiding tot de oppositie er in was. In het Tijdschrift werd van mij met lof gesproken, zoo wel ter zake van het Indisch onderwijs als ter zake van mijn openbaar geschrift van 1853.⁴⁰ Tot op het oogenblik dat het in druk verscheen, was ik met den heer van Hoëvell in Nederland in geenerlei aanraking geweest. Als lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal sloot hij zich bij anderen aan, die hem in zijne oppositie onder-

³⁸ Hendrik, prins der Nederlanden, 1820-79; zoon van Willem II; hij was o.a. stadhouder van Luxemburg.

In 1838 beschreef Cornets de Groot de reis, door de prins in de Ned. Indische bezittingen gemaakt. „Ik droeg dit werkje bij brief van 20 September 1838 den Prins op, zond er denzelfden een exemplaar van en deed zulks ook aan den Minister van Koloniën en den Raad van Indië. Alleen de Minister van den Bosch bedankte mij er voor."

³⁹ W. R. baron van Hoëvell, 1812-79; was o.a. predikant te Batavia; lid der T.K.; in 1862 werd hij lid der Raad van State.

⁴⁰ In 1853 verscheen van De Groot's hand: Aanmerkingen op het ontwerp van wet, tot vaststelling van een reglement op het beleid der regering van Ned. Indië, 1853. In 1862 verscheen van zijn hand: Over het beheer onzer Koloniën. In de mappen bevinden zich De Groot's studies over het cultuurstelsel, het consignatiestelsel, enz.; zij leveren — vergeleken met zijn boeken — geen nieuwe gezichtspunten op.

steunden. Eerst nu meende hij ook in mij een bondgenoot ontdekt te hebben. Vandaar, dat hij deel nam aan de beschreven conferentie te Amsterdam, 1854, en dat hij, na de daaruit voortvloeiende oprigting van het Indisch Genootschap te 's Hage, daarvan lid werd, zonder er ooit iets te verrigten." „Een bondgenoot op politiek terrein vond hij in mij niet, al moge ik ook geenszins onder de conservatieven te rangschikken zijn. Vandaar dat toen ik in 1861 zitting nam in het Ministerie van Hall, hij dadelijk tegen mij opponeerde, niet in de Tweede Kamer, maar daar buiten door allerlei gesprekken. En toen kort daarop mijne plaats als voorzitter van het Indisch Genootschap vervuld zou worden, moest, door zijn bestel, een der mede-opposanten der Tweede Kamer als zoodanig optreden en het Genootschap hervormd worden tot een oppositie-club.

Deze manoeuvres hadden mij van de heer van Hoëvell verwijderd, maar onze gelijktijdige benoeming in de Raad van State bragt ons weder bij elkander, vooral daar wij in dezelfde afdeling kwamen (koloniën). Ik heb de heer van Hoëvell leeren kennen als een bekwaam, maar zeer hartstogtelijk oppositie-redenaar, met overigens aangeboren traagheid en zucht tot gemak, zich niet storende aan eenige vorm hoegenaamd, zoodat hij zelfs in de vergaderingen van den Raad van State altijd „babbelde" en allerlei „aardigheden" debiteerde ten koste van anderen. Gevoel voor dankbaarheid en vriendschap onderscheiden hem niet."

In 1866 verliet De Groot — volgens wettelijke regeling — de afdeling Koloniën. „Ik koos die van oorlog en marine, omdat ik daar minder zou te werken hebben en behoefte had uit te rusten van de groote drukte in de afdeling Koloniën gedurende vier jaren."

De Groot's aantekeningen over de jaren 1866-78 liggen dan ook meer in het persoonlijke vlak en beslaan niet meer dan een 25tal folio's.

Tenslotte willen we De Groot nog benaderen als *mens*.

Dat is geen lichte zaak, want geen enkele tijdgenoot heeft zich beijverd, een levensbericht op te stellen van hem, die er minstens veertig van anderen opstelde en de bouwstoffen voor de zijne zo keurig geordend samenbracht!

Het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage bevat slechts korte, onbeduidende verslagen van De Groot's betekenis en begrafenis. Uitvoeriger is Het Vaderland van 27-7-1878.^{40a} Het wijdde een groot artikel aan De Groot's loopbaan en eveneens aan zijn begrafenis, die vrijdag 26 juli op Eik en Duinen plaats vond. De mens *De Groot* echter tekent zich hierin geheel niet af.

En ook daarna zwijgen de bronnen. Het is alsof De Groot als een schim verdwijnt. Hij was lid geweest van de Leidse Maatschappij van Letterkunde (vanaf 1859), lid van het Indisch Genootschap en van het

^{40a} Ten onrechte noemt het Nederlandse Adelsboek als sterfdatum van De Groot 2 juli 1878. De heer J. W. M. Klomp, wetenschappelijk ambtenaar aan het Gemeente-archief te Den Haag was zo vriendelijk ons aan de juiste te helpen: 23 juli.

Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, maar in geen enkele Algemene Vergadering uit 1878 of 1879 werd hij herdacht. Blijkbaar heeft hij voor het lidmaatschap van deze roemruchte instituten bedankt en daardoor elke posthume huldiging verspeeld!

Daar biografische woordenboeken en encyclopedieën alleen een opsomming geven van de door De Groot beklede betrekkingen, zijn we voor een oordeel over zijn persoon op zijn eigen aantekeningen aangewezen. Onze subjectieve indruk kunnen we dus niet toetsen aan eigenlijk onmisbare opinies van tijdgenoten.

We bezitten van hem een afbeelding uit de Indische tijd. Hij is dan in de bloei van zijn leven. Een tenger figuur met een prettig, smal gezicht, een licht ironische trek om de mond, de blik ietwat naar binnen gekeerd.

En toch... de kanttekening: costuum als algemeen secretaris van Ned.-Indië, is veelbetekenend. Het is alsof de afgebeelde persoon zich hieraan wil optrekken. Denk niet te gering van mij!

Die indruk wordt door de Aantekeningen versterkt. Er is iets krampachtigs in De Groot geweest, wellicht het gevolg van een minderwaardigheidscomplex. Dit bracht hem telkens in het geweer, als hij meende dat zijn arbeid niet voldoende werd gewaardeerd, of als hij promotiekansen gevaar zag lopen.

We wezen in het voorgaande al op de afgedwongen erkenning, dat hij als waarnemend secretaris zijn werk punctueel had vervuld; op zijn geïrriteerdheid als hij na zijn tweede terugkeer (1851) door Nederlandse koloniale gezagsdragers wordt genegeerd; op de aanvechtbare wijze, waarop hij het lidmaatschap van de Raad van State verwerft. De Aantekeningen bevatten nog vele andere staaltjes van in onze ogen wat kleinzielige, pietepeuterige pogingen tot zelfhandhaving. Daardoor werd De Groot voor tal van tijdgenoten het type van een Streber. Warme vriendschappen, sterke sympathieën, waren dan ook niet zijn deel.

Maar dit is alleen het beeld van De Groot in zijn ambtelijke betrekkingen. Onvoldoende kwam tot dusver zijn warme liefde en belangstelling voor Ned.-Indië uit de verf. Veel deed hij voor onze gebieden overzee, ook als niet-ambtenaar. Zijn promotorschap van het Indische Genootschap noemden we al en eveneens zijn lidmaatschap van het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, waarvan hij bestuurslid en voorzitter is geweest. Van hem ging het voorstel uit om in 1854 een tentoonstelling te Den Haag te houden van oudheden, produkten en merkwaardigheden uit de Oost- en West-Indische bezittingen. Veel

werk heeft hij er voor verzet en het was buiten zijn toedoen, dat ze niet doorging.⁴¹

Ook in de stichting van het Zoölogisch Botanisch Genootschap van Acclimatisatie (1861) had hij een werkzaam aandeel. En aan de oprichting van het gymnasium te Batavia werkte hij eveneens vanuit Nederland mee (1859-60) en diende hij bij de benoeming van docenten van advies. We zouden veel meer voorbeelden kunnen noemen van zijn nooit aflatende belangstelling voor de Ned.-Indische gewesten. Beplette hij in zijn „Aanmerkingen”⁴² niet, dat Nederland een ereschuld aan Java had en dat het tijd werd een deel der verworven miljoenen terug te geven? Hij was Van Deventer hierin meer dan veertig jaren vooruit!

Er is nog een kant geweest, die de buitenwereld amper zag. De Groot is groot in zijn genegenheid voor zijn familie; als kind, broer, echtgenoot, vader en grootvader gaf hij zich geheel. Hij spreekt echter bij voorkeur over deze liefde in zeer gereserveerde termen, die soms als cliché's aandoen.

In de familiekring moet De Groot een gezellig verteller zijn geweest, die graag over vroegere belevenissen sprak. Hoe hij op vierjarige leeftijd van de trap der eerste verdieping viel in het ouderlijk huis te Groningen, en hoe een klein sabeltje daarbij zijn linker ringvinger sterk verwondde; hoe hij, vijf jaar oud, de Kozakken Groningen zag binnentrekken en hoe in datzelfde jaar zijn twee oudste broers, Johan Hora en Hugo uit Toulon en Brest terugkeerden, waar ze, om aan de algemene conscriptie te ontkomen, als „aspiranten” bij de Franse marine hadden gediend. Vol spanning hebben zijn twee kinderen (Sophie en Willem), later zijn enig kleinkind („Willy”) geluisterd naar de beschrijving van zijn uitreis naar Java in 1816, waarbij het schip vastraakte bij de kust van Calais. „Het stootte sterk en angst en schrik waren algemeen. Met behulp van Engelsche loodsen en het invallend hoog getij geraakte het schip tegen 12 uur op den middag weder vlot. Elk werd voorzien van gereed geld, in gordels om het ligchaam bevestigd voor het geval van totale schipbreuk.”

Groot was de genegenheid voor zijn vrouw, „in wier gelukkig bezit

⁴¹ „Door de tusschenkomst der vereniging voor het Paleis van Volkswijlt te Amsterdam ging ze niet door,” schrijft De Groot.

⁴² Aanmerkingen op het ontwerp van wet tot vaststelling van een R.R. van Ned.-Indië, 1853. Aan het einde van het boek schrijft De Groot: „Thans zijn wij verplicht om veel van die millioenen die deze staatkunde uit Indië heeft getrokken, aan dat land terug te geven...”

ik mij nu, in 1864, nog verheugen mag," zoals hij schreef toen hij zijn mémoires begon. In de Aantekeningen vinden we een tekening van haar, gemaakt tijdens een reisje naar Pymont. Het onderschrift is typerend koel: Sophia Apollonia Helena Godin, Pymont, oud 34 jaren. Het doet niet vermoeden welk een grote plaats ze in het leven van De Groot innam.

Dezelfde gereserveerdheid treffen we aan, wanneer De Groot leed uit eigen kring vermeldt. En er was veel te vermelden, want Indië was hard voor zijn kolonisten. Wat een tragedie ligt er in de paar zinnen:

„Den 26 Januarij 1817 huwde mijn zuster Jeanne met Robert Henry Cateau van Rosevelt. Ter gelegenheid van dat huwelijk werd door den heer Muntinghe ^{42a} een feest aangelegd, waarop braaf gedanst werd. De jonggehuwden vertrokken den 5 Februarij 1817 naar Ambon. Den 10 Januarij 1818 overleed zuster Jeanne op Ambon, na de 3 tevoren verlost te zijn van eenen dooden zoon."

Telkens opnieuw sloeg de dood toe: vader (1827), schoonvader (1834), broers (1829, 1831), zwagers (1825, 1826, 1829 en 1834). Wel heel hard in 1837, al is opnieuw de optekening geheel formeel. „In den nacht van den 6 op 7 Mei beviel mijn vrouw van een achtmaands dochttertje, dat slechts 9 uren leefde. Zij zou Louise geheeten hebben. Ik liet voor dit pand eene kleine graftombe maken op het kerkhof te Buitenzorg." Voor 1858 tekende hij op: „In dit jaar, den 4 April, werd ons te Buitenzorg een kleinzoon geboren, Hugo, zoon van Willem. Hij overleed den 6 October."

Ook van een ander lot, dat dreigend boven het hoofd van de Indische ambtenaren en hun gezinnen hing, gewaagt De Groot. „Nog teken ik op dat in 1838 zuster Marciane met hare kinderen naar Nederland vertrok, op de Banjaard ^{42b} schipbreuk leed, en met hare kinderen slechts met gevaar van hun leven gered werd en met eene boot te Zierikzee werd aangebracht."

Op latere leeftijd wordt de toon iets minder formeel. „Den 30 Mei 1862 werd ons een tweede kleinzoon geboren te Bagelen, waar Willem sedert een paar jaren secretaris is. Hij heet Johan Willem Adriaan Lodewijk. De eerste kleinzoon overleden zijnde, was deze gebeurtenis eene groote vreugde."

Drie jaar later schreef hij:

^{42a} Mr. Herman Warner Muntinghe, 1773-1827; diende vanaf 1810 als ambtenaar op Java. In 1818 werd hij president van de Raad van Financiën; was daarna lid van de Raad van Indië; in 1826 werd hij gepensionneerd.

^{42b} Een zandbank voor de Oosterschelde, ten Westen van het eiland Schouwen.

„Een brief van onzen geliefden zoon Willem van 7 Februarij kondigde aan dat hij den 30 Maart met vrouw en kind per mail naar Nederland vertrekken zou. Reeds den 30 April meldde ons een telegram uit Messina zijn aankomst aldaar en den 4 Mei te Marseille. Den 7den begaven wij ons drieën (— Sophie woonde als ongehuwde dochter nog bij de ouders in —) naar Brussel en daar ontmoetten wij onze dierbaren te 12 uur in Bellevue. Den 10den deden wij onzen vrolijken intogt in Den Haag. Wij waren gelukkig en dankten God.”

De laatste levensjaren brachten voor De Groot en de zijnen bijzonder zware beproevingen.

In 1873 failleerde te Den Haag de bekende bankiersfirma Overklift en Co. (Gedempte Burgwal 10), waardoor De Groot f 15.000.— verloor. „Na deze ramp was mijn kapitaal gereduceerd tot omstreeks f 20.000.— en nu besloot ik voor onzen ouden dag een klein huis te kopen. Den 15den December deedn wij alzoo aankoop voor f 8.000.— van een huis in de Willemstraat no. 73.” (Voordien woonde De Groot o.a. op het Buitenhof en op Lange Houtstraat 3).

Erger was datzelfde jaar nog het bankroet van de firma Schuurman te Utrecht, waarbij het gehele kapitaal van zijn zoon, f 60.000.—, verloren ging. Of het bericht hiervan op Java wellicht tot diepgaande meningsgeschillen tussen de echtgenoten aldaar heeft geleid? De Groot schrijft alleen: „Brieven van Willem kondigden aan, dat hij met zijn zoontje, zonder zijne vrouw (— Jkvr. Jeanne Claire Caroline Louise van den Bosch, 1835-1915 —) naar Holland komen zou.” De scheiding in dit gezin werd een definitieve. De Groot's zoon betrok kamers in Den Haag; de kleinzoon, Willy, werd te Tilburg in een kosthuis geplaatst en bezocht er de H.B.S.

Was dit alles al heel verdrietig, de grootste slag kwam in 1876, toen De Groot's zoon stierf. „1876 stortte ons in diepe droefheid. Wij zochten afleiding voor ons leed, maar vonden het niet.”

Triest was de strijd tussen grootvader en schoondochter om het kind. Een jaar na het overlijden van haar echtgenoot kwam de weduwe („Caroline”) naar Nederland. „Zij liet haar zoon Willy terstond bij zich komen te Marseille, bezocht ons niet, liet niets van zich hooren en vestigde zich te 's Hage. Zij nam Willy dadelijk van Tilburg weg.”

Steeds sterker klinkt de toon in mineur.

„Intussen (1877) leden wij weder een zeer treffend verlies door den dood op den 2 April van mijne zuster Louise Besier te Utrecht, de laatste van al mijne broeders en zusters. Den 5den volgde ik het stoffelijk overschot van de dierbare overledene, wier afsterven mij zeer leed deed. Zoo gaan wij dan allen, de eene voor, de andere na! Met weemoed denk ik daarbij aan mijn lieve Sophia, mijne goede vrouw, die nog altijd loopt met het borstgezwel, dat sedert twee jaren ons

veel ongerustheid gaf en nu reeds lang open ligt en veel verzorging eischt, door mijne Sophie met geduld en onderwerping gedragen. Gelukkig lijdt zij geen pijnen, maar het is toch toch merkbaar, dat zij afneemt en veroudert."

Hemzelf bleven de ziekten ook niet gespaard. Begin 1878 schrijft hij: „De overgang tot dit nieuwe jaar was niet vrolijk. Ik zit op de ziekenkamer. Mijn goede vrouw en dochter waren alles voor mij." Er was nog een lichtpunt: „Als naar gewoonte kwam onze kleinzoon ons dikwerf bezoeken. Hij was nu school te Noortheij." ⁴³

Daarna volgen de laatste aantekeningen. 23 juli 1878 kwam voor hem het einde. Zijn vrouw heeft hem nog een jaar overleefd.

R. REINSMA

⁴³ Het is het bekende (en kostbare) instituut onder Voorburg, gesticht door de bekende pedagoog P. de Raadt.

B I J L A G E.

Verkort overzicht van de familie Cornets de Groot.

I. Ouders, broers en zusters van de hoofdpersoon. Johan Pieter.

1. Adriaan David Cornets de Groot, 1768-1827; ritmeester; inspecteur der belastingen te Groningen; resident van Grisee.
Gehuwd met Louise Catharina Johanna Hora Siccama, 1769-1851.

Hun kinderen waren:

- a. Johanna („Jeanne”), 1793-1818; huwt in 1817 Robert Henri Cateau van Rosevelt, 1786-1828; eerst luitenant; later o.a. raad van Justitie te Soerabaja.
- b. Johan Hora, 1796-1831; was eerst militair; 1826 ass.-res. van Krawang; 1827 van Soerabaja; gehuwd met Brigitta Constance Henriette Borwater, 1803-1872.
- c. Hugo, 1798-1847; was eerst luitenant; later o.a. ass.-res. op Ambon, resident van Menado (1828) en van Besoekei (1836).
- d. Louise Egbertine Aricie, 1802-77; huwde:
 1. Pieter Willem van der Hoop, 1799-1823; was o.a. resident van Banjoewangi.
 2. Bernard Hendrik Alexander Besier, 1783-1825; was o.a. resident van Soerabaja, Batavia en van Semarang.
- e. Adriaan David, 1804-29; was secretaris van Soerakarta; hoofdcommies ter Algemene Secretarie te Batavia; hij stelde een Javaanse Spraakkunst samen.
- f. Anna Rolline Catharine Maria, 1807-33; huwt Hendrik Beth, 1791-1834, lid der Factorij te Batavia.
- g. *Johan Pieter*, 1808-78, de hoofdpersoon; huwt in 1830 Sophia Apollonia Helena Godin, 1807-79.
- h. Marciane Wilhelmina, 1809-68; huwt Theodorus Schuurman, 1800-53; was eerst lid van de Factorij te Batavia; later directeur der N.H.M.

II. Johan Pieter Cornets de Groot van Kraaienburg, gehuwd met Sopia Apollonia Helena Godin.

Zij bezaten twee kinderen:

- a. Sophia Maria Johanna, 1833-1913; huwt op latere leeftijd Jacobus Adrianus Henricus Netscher, 1818-1901; referendaris aan het Ministerie van Justitie. Hun huwelijk was kinderloos.
- b. Adriaan Willem („Willem”), 1831-76; ass.-res. van Meester Cornelis; huwt in 1855 Jeanne Claire Caroline Louise van den Bosch, 1837-1915 („Caroline”).
Uit dit huwelijk werd geboren: Johan Adriaan Willem Lodewijk, 1862-1923 („Willy”); huwt Hermine Elisabeth Moens, 1873-1956.
Uit dit huwelijk werd geboren: Henriette Sophia Maria Johanna Cornelia, geboren 1895. Zij was van 1918-35 gehuwd met Jhr. Willem Dignus de Jonge, 1833-1942, referendaris aan het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.